

Любченко Ю. В.

Запорізький національний університет

Третяк А. О.

Запорізький національний університет

СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ДІЙСНОСТІ В ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ СЮЖЕТІ ЗАСОБАМИ МОНТАЖУ

У статті розглядається процес створення образу дійсності на ТБ за допомогою монтажу. Автор характеризує особливості побудови відеоряду для інформаційних телевізійних матеріалів; окреслив сучасні комунікаційні технології та зображально-виражальні засоби створення образу дійсності на телеекрані. У роботі визначено, що дослідження монтажних рішень на телебаченні актуалізується можливістю впливу на глядацьку аудиторію. Саме завдяки монтажу журналіст формує дійсність, створює образи, які створюють у свідомості аудиторії уявлення про події і явища. Метою статті є аналіз сучасних засобів і методів відеомонтажу, які формують образ дійсності в новинах регіонального телебачення. Для моніторингу було обрано підсумкові випуски новин на двох місцевих телеканалах «TV5» («День. Підсумки») та «Z» («На часі. Підсумки»).

У роботі визначено, що основним різновидом монтажу в новинах на ТБ є конструктивний монтаж, що передбачає виникнення змістового зв'язку між кадрами. Важливими у цьому контексті є принципи «комфортного» монтажу.

Для дослідження застосовано комбінацію загальнонаукових підходів і принципів, а саме: аналізу, синтезу, систематизації, порівняння, що дозволило визначити основні засоби телевізійного монтажу. За допомогою моніторингу з'ясовано переваги і недоліки монтажу у випусках новин які уможливили на запорізьких каналах.

Проведене дослідження встановило залежність використання жанрових засобів та ефектів монтажу від інфотейменту, який передбачає кліповий монтаж, візуальні та звукові ефекти, веселі мелодії в комплексі з різноманітними монтажними ефектами – прискоренням, спалахами, кольоровою корекцією, використання деталізації та нестандартного поєднання крупності кадрів.

Моніторинг телевізійних новинних сюжетів зафіксував деякі порушення принципів монтажу на запорізьких телеканалах «TV5» та «Z». Зокрема сучасних підходів потребує відеоряд, який у досліджених матеріалах виявився досить збідненим і однотипним. Натомість визначений досить якісний рівень інфографіки на екрані, анімованих скріншотів, графіки для схематичного відтворення складних процесів.

Ключові слова: образ дійсності, екранне зображення, монтаж, телевізійний монтаж, техніка телемонтажу, види монтажу, образно-виразні засоби монтажу, редагування новин.

Постанова проблеми. Будь-яке зображення на екрані є відображенням певного творчого задуму автора та відповідних образів об'єкта, явища чи певної події. Загалом екранне мистецтво є складним багатокомпонентним явищем, яке послуговується величезним арсеналом зображально-виражальних засобів та прийомів, завдяки яким створюється образ дійсності.

Телебачення має можливість документально точно створювати різні образи реальності, послуговуючись технічними засобами. Завдяки операторській майстерності глядач відчуває «ефект присутності» на події, журналіст за допомогою

вербальних засобів комунікації максимально точно передає аудиторії необхідну інформацію. Але саме мистецтво відеомонтажу може поєднати на екрані всі ці елементи в самостійний аудіовізуальний твір, головна мета якого здійснити необхідний вплив на аудиторію. Однак варто зауважити, що монтаж різних типів аудіовізуальних продуктів має суттєві відмінності. Для художніх творів режисери використовують різноманітні найсучасніші техніки монтажу та відеографіки. В інформаційних матеріалах телевізійники користуються обмеженим арсеналом таких прийомів. Тому засоби монтажу залишаються одними з найголо-

вніших зображально-виражальних прийомів на телебаченні. За свою багаторічну історію монтаж трансформувалася з процесу склеювання кадрів на плівці до використання останніх цифрових технологій монтажу та графіки. Актуальність дослідження посилюється розповсюдженням маніпулятивних практик, пов'язаних із використанням прийомів монтажу. У результаті автори матеріалів можуть змінити чи створити неправдивий образ дійсності на телеекрані. При монтажі працівники телеканалів зміщують акценти у події, корегують зображення та звуки з події, змінюють порядок, хронологію подій чи руху у кадрах. Послугуючись величезним арсеналом сучасних можливостей монтажу, телевізійники в інформаційних сюжетах припускаються поширених помилок: обирають недоречні або недотичні до теми засоби монтажу, використовують забагато різних прийомів в одному матеріалі, перенасичуючи відеоряд для глядача. Саме тому вкрай важливим постає питання доцільності використання художніх прийомів у телевізійних новинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідницький пошук науковців навколо питань телевізійного монтажу стосується різних аспектів вивчення зображально-виражальних засобів телебачення. Детальному розгляду будови відеоряду, його ознакам і різновидам присвячені праці журналістикознавців К. Гаврилова, В. Горпенка, Ю. Кияшко, С. Мединського, Н. Утілової, П. Шеремета, А. Яковця. Особливості формування телевізійного образу та його вплив на глядачів у своїх працях вивчають В. Гоян, О. Коханович, О. Соколан. Сучасним технологіям монтажу присвячені розвідки Е. Бердіної, Б. Довженка, Т., Коженівської, А. Лісневської, Н. Симоніної, М. Стецьківа та інші.

Інформаційні жанри на телебаченні будуються за певними вимогами до форми, змісту та зображення. Відеоряд у новинних сюжетах має суттєві відмінності від екранного зображення у розважальних чи публіцистичних аудіовізуальних творах. Учені зазначають, що головна функція відеоряду в інформаційному мовленні – документально точно зафіксувати подію для відтворення образу дійсності на екрані. Саме особливості побудови відеоряду в інформаційних сюжетах досліджують журналістикознавці І. Куляс, О. Макаренко, Ю. Максим'юк, Ю. Нагорна, С. Петренко, А. Тернова.

Попри досить великий інтерес науковців до телевізійної журналістики, теоретичного осмислення потребують сучасні комунікаційні техно-

логії, що використовуються в телевізійних сюжетах, практичні монтажні рішення в матеріалах телеканалів, які з одного боку можуть допомогти у відображенні подій, а з іншого – змоніпулювати глядацькою аудиторією, спотворити дійсність.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – визначити сучасні засоби і прийоми відеомонтажу, за допомогою яких формується образ дійсності в інформаційних сюжетах на всеукраїнському та регіональному телебаченні. Завдання розвідки: окреслили сучасні комунікаційні технології та зображально-виражальні засоби створення образу дійсності на телеекрані; описали сучасні види, прийоми і засоби монтажу телесюжетів; проаналізували засоби монтажу для створення образу дійсності в інформаційних матеріалах всеукраїнських і регіональних телеканалів м. Запоріжжя.

Задля вирішення поставлених завдань були використані методи спостереження та аналізу, аналітично-описового методу під час опрацювання теоретико-методологічного матеріалу, моніторингу при визначенні засобів монтажу, що створюють образ дійсності в телевізійних сюжетах. Для моніторингу технічних та жанрових прийомів монтажу ми обрали інформаційні випуски новин найпотужніших телеканалів м. Запоріжжя «TV5» та «Z», що мають стабільно високу глядацьку аудиторію, порівняно з іншими місцевими телеканалами.

Виклад основного матеріалу. Телебачення завдяки арсеналу комунікаційних технологій та зображально-виражальних засобів створює для аудиторії на екрані образ дійсності. У свою чергу, завдяки цим образам, конструється медіареальність для аудиторії. Аби ґрунтовно дослідити медійні засоби створення різних образів у телесюжетах, необхідно визначити, що являє собою образ дійсності на телебаченні.

За Великим тлумачним словником сучасної української мови, образ слід визначати як «специфічна для літератури і мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності» [2, с. 746]. Таке тлумачення не втрачає актуальності в контексті соціально-комунікаційного наукового дискурсу. У цьому визначенні знаходить своє вираження документальна точність і експресивність як характерні риси телебачення.

Необхідно зауважити, що будь-який образ є результатом інтерпретації реальних об'єктів чи явищ свідомістю людини, яка ретранслює це аудиторії. На цьому наголошує дослідниця А. Ткаченко, яка зазначає, що образ є фрагмен-

том зовнішнього світу, який «потрапив у фокус людської свідомості, став її подразником й інтер'юризований нею, постає фактом свідомості, ідеальною формою її змісту» [6, с. 63]. На симулятивній природі створення образу дійсності наполягає О. Коханевич, яка зазначає, що «телевізійний образ пропонує глядачеві повну ілюзію реальності, створену за допомогою високочіткого та тривимірного зображення. Яскравість, крайня правдоподібність надають йому онтологічний статус очевидного» [4, с. 29]. Дослідниця наголошує, що будь-які телевізійні образи мають на меті створення ірреального телевізійного світу. На її думку, образ дійсності на екрані характеризується строкатістю, постійною зміною кольорів, фігур, об'єктів, сюжетів, кадрів, завдяки чому і створюється симулятивний образ світу на телебаченні [4, с. 30]. Цей образ на телеекранах створюється за допомогою різних комунікаційних методів, прийомів, технік і технологій, а також зображально-виражальних засобів. Цей комплекс способів є доволі об'ємним, тому ми фокусуємо нашу увагу на головних прийомах створення образу дійсності в телевізійних інформаційних матеріалах.

Комплекс зображально-виражальних інструментів телебачення умовно можемо поділити на чотири великі категорії: зображення, звук, телетекст і синтетичні засоби. До категорії «зображення» відносимо кадр, композицію кадру, план, світло, колористику, ракурс, монтаж. Категорія «звук» включає людську мову, шум і музику, завдяки яким створюється звуко-шумова картина подій і явищ, звукова композиція або ж звуковий образ. Телетекст, є синтетичним за своєю природою і поєднує сам текст, аудіо та відео. До таких засобів журналістикознавці відносять: текст ведучого програми (у студії: підводки і відводки), текст інтерв'ю, синхрон, закадровий текст, текст у кадрі (стенд-ап), графічний текст [5, с. 197]. Прикладом синтетичних виражальних засобів є різноманітні поєднання зображення, мови, шуму, тексту та музики. До таких засобів можна віднести «лайв», інфографіку, мізансцену.

Монтаж як один із головних інструментів, телевізійного зображення поєднує картинку та звуки в повноцінний аудіовізуальний твір. Якщо говорити про монтаж інформаційних сюжетів, то використовуються різні типи, технічні й жанрові прийоми монтажу. Дослідники зауважують, що найчастіше зустрічається конструктивний монтаж – за логікою викладу матеріалу. Конструктивний монтаж має відповідати лише двом вимогам:

– по-перше, кадри повинні чергуватися в логічному та зручному порядку;

– по-друге, кожний кадр повинен бути такої довжини, щоб глядач зрозумів його зміст, його думку [3, с. 113].

Серед інших типів, які можна побачити на телеекрані у новинних сюжетах, – паралельний, асоціативно-образний, аналітичний, контрастний. Ці типи монтажу не є пріоритетними для використання в теленовинах, оскільки відносяться до типів художнього монтажу. Однак телебачення може послуговуватися окремими засобами художніх типів монтажу для досягнення певних ефектів на глядачів. Паралельний монтаж допомагає виражати на екрані складні поняття, ідеї, поглиблювати й посилювати емоції, надавати динамізму і напруги розвиткові сюжету [3, с. 115]. Елементи асоціативно-образного монтажу посилюють значення порівнянь, символів або метафор [7, с. 33], що надає сценам емоційного забарвлення.

Категорія жанрових засобів та ефектів монтажу у новинах обумовлена ще й використанням інфотейнменту. Для цього жанру характерними є особливі типи монтажу, використання технічних прийомів монтажних програм, відеопереходів та спецефектів. Невід'ємною рисою новин у жанрі інфотейнменту є кліповий монтаж, що характеризується ритмічною побудовою твору, короткими контрастними кадрами із миттєвими змінами як у часі, так і в просторі, часто із парадоксальними монтажними поєднаннями кадрів [7, с. 132].

Важливою складовою будь-якого монтажу є переходи між кадрами – переходи від одного плану до іншого, від одного епізоду чи сюжету до іншого, що мають бути плавними, завдяки чому створюється «стійкий, відкритий світ, де затишно почуватися, розумієш, що відбувається, стежиш за логікою подій – і тому народжується почуття впевненості» [7, с. 127]. Натомість різкі монтажні переходи додають контрастності і призводять до загострення глядацького сприйняття телевізійного видовища. Інформаційні програми, зважаючи на свою специфіку, користуються певним переліком монтажних переходів, а саме:

– «спалах» (білий та кольорові), затемнення. Кожен перехід несе в собі певні змісти, які глядач розпізнає вже автоматично;

– перетворення відео на чорно-біле, сепію, кольорова корекція, затемнення кадру по краях. Усі ці ефекти переносять глядача в минуле чи фантазійну реальність автора;

– багатофункціональним є накладення фільму «видошукача». Так ілюструється те, що

кожен може опинитися під прицілом чи відеоспостереженням»;

– полікадр, або поліекран, складений із використанням відео ефекту множинний кадр із декількох окремо знятих фрагментів [1, с. 81–84].

Для моніторингу технічних та жанрових прийомів монтажу ми обрали підсумкові інформаційні випуски новин запорізьких телеканалів «TV5» та «Z». Ми обрали випуски з 1 по 14 вересня 2021 року, які виходили в ефір у будні. Усього переглянуто 56 матеріали. Випуски новин «На часі. Підсумки» на каналі «Z» виходять в ефір по будням о 21:00. Середній хронометраж – 26 хвилин. Особливістю програми є поєднання двох змістових блоків: різноматичних міських новин та подій зі світу спорту. Обидві частини випусків мають різних ведучих. Під час дослідження ми звертали увагу на види, принципи, технічні та художні зображально-виражальні засоби монтажу інформаційних телематеріалів.

У програмі «На часі. Підсумки» використано конструктивний монтаж. Основний принцип поєднання кадрів – за масштабністю. На наш погляд, варто зауважити, що на регіональному телебаченні темпоритм подачі новин є повільніше, ніж на всеукраїнських. Це стосується як тривалості кадрів, так і начитки закадрового тексту.

У сюжетах телеканалу «Z» ми виявили порушення стандартів монтажу інформаційних матеріалів:

– монтаж двох і більше синхронів «у стик», які не є бліц-опитуванням. Такі помилки є у більшості сюжетів. У матеріалі синхрони поєднуються монтажним переходом через біле. Ще одним недоліком є те, що коментарі відзняті на одному й тому самому тлі, немає різноманіття відеоряду для глядачів;

– оскільки телеканал є комунальною власністю, то традиційними є сюжети про діяльність міської ради Запоріжжя. Так звані «паркетні» сюжети показують засідання, тож мають обмежений і ненасичений відеоряд. Також ми зафіксували певні повтори схожих кадрів у таких сюжетах;

– у сюжетах автори часто використовують цитування із подальшою ілюстрацією на екрані. Це не завжди доречно без доповненого відеоряду, якщо текст додатково озвучений журналістом. Покращити подібні кадри можна за допомогою поліекрану, розділивши кадр на три: зліва сама цитата, у центрі – фотографія спікера, а справа доповнити кадр ілюстративним відеорядом.

У спортивних сюжетах замість відеоряду із самої події автори користуються фотографіями.

На монтажі зображення поєднуються за допомогою м'якого монтажного переходу (адаптивного напливу кадрів), тож матеріал є слайд-шоу із картинками. Окрім цього, ми зафіксували, що певні зображення були низької якості, що помітно під час перегляду. На нашу думку, такі сюжети не створюють ні ефекту присутності у глядачів, ні екранний образ спортивної події. Інфографіка у новинних випусках телеканалу «Z» проста і лаконічна, з мінімальним застосуванням анімації. Ілюстративні таблиці чи діаграми відповідають загальній концепції програми, кольоровій і стилістичній єдності. Також варто зауважити, що у подієвих репортажах використовують невелику кількість перебивок під час синхронів. Замість цього режисери монтажу послуговуються монтажним переходом через біле. Щоб цього уникнути, операторам телеканалу варто знімати більше кадрів із події, аби на монтажі урізноманітнити відеоряд замість використання монтажних переходів.

На запорізькому приватному телеканалі «TV5» інформаційна програма «День. Підсумки» виходить о 19:00. Середній хронометраж випусків – 35 хвилин. Як і на телеканалі «Z», у програмі «День. Підсумки» наприкінці є блок спортивних новин регіону.

Серед головних характеристик монтажу інформаційних матеріалів телеканалу «TV5» ми виокремили:

– у всіх сюжетах кадри поєднуються за допомогою конструктивного монтажу. Лише у деяких сюжетах ми зафіксували застосування асоціативно-образного виду. Головний технічний принцип монтажу – за рухом;

– якісний рівень інфографіки на екрані. На відміну від сюжетів телеканалу «Z», цитати у випусках «TV5» оформлені за допомогою анімованих скріншотів, що краще впливає на сприйняття аудиторією інформації. За допомогою графіки, режисери монтажу та дизайнери на екрані наочно демонструють складні процеси, які неможливо передати закадровим текстом, а також показують етапи створення складного явища, складові елементи багатокомпонентних феноменів;

– ще однією особливістю монтажу є наявність великої кількості перебивок для синхронів. Перевагою у цих випадках є крупні плани спікерів, що урізноманітнює відеоряд, а також надає додаткову інформацію про об'єкт;

– для інформаційного насичення відеоряду журналісти із режисерами монтажу доповнюють ілюстративними матеріалами деякі сюжети. Наприклад, репортаж з лекції про український

авангард має обмежений відеоряд: невелике приміщення із гостями та лекторкою, відсутність рухів у кадрі. Але завдяки використанню ілюстративних зображень при монтажі репортаж став інформаційно насиченим.

В одному із матеріалів ми зафіксували використання художніх можливостей монтажу для реалізації задуму автора. У репортажі про кінофестиваль журналістка використала ефект різкої зміни локації та образу завдяки звичайному поєднанню кадрів «у стик».

Серед недоліків телевізійного монтажу у випусках «День. Підсумки» варто зауважити поодинокі випадки помилок режисерів монтажу: зайві кадри або монтажні переходи через біле, занадто тихий або гучний звук із синхрону, відсутність корекції кольору чи світла у «засвічених» кадрах.

Як продемонструвало дослідження, монтаж інформаційних матеріалів на телеканалі «TV5» є якіснішим за рівнем його виконання, з меншою кількістю помилок, ніж у новинних сюжетах в ефірі телеканалу «Z». Ми вважаємо, що зазначені помилки і недоліки досить просто усунути, адже вони негативно впливають на засвоєння інформації аудиторією. Також варто зауважити, що ми не зафіксували ознак використання засобів монтажу із метою викривлення чи спотворення образу дійсності на екрані.

Висновки і пропозиції. Регіональне телебачення відіграє важливу роль у формуванні образу дійсності на місцях. Те як аудиторія сприйматиме

місцеві події, залежить від журналістського матеріалу, в якому поєднані зображальні, текстові, технічні елементи. Монтаж у цьому контексті виступає чи не основним засобом, за допомогою якого поєднуються всі компоненти для відображення дійсності. У сюжетах телеканалу «Z» зафіксовано деякі порушення стандартів монтажу інформаційних матеріалів: монтаж двох і більше синхронів «у стик», які не є блиц-опитуванням; коментарі відзняті на одному й тому самому тлі, досить одноманітний відеоряд для глядачів; використання цитування у вигляді звичайного тексту на екрані без ілюстрації; використання у якості відеоряду фотоматеріалів. Натомість телеканал «TV5» демонструє досить якісний рівень інфографіки на екрані, анімованих скріншотів, графіки для схематичного відтворення складних процесів. Ще однією особливістю монтажу є наявність великої кількості перебивок для синхронів і крупних планів спікерів у сюжетах.

Сучасні технології на телебаченні активно розвиваються, створюючи нові образи, моделюючи реальність у студіях і на екранах. Тому підходи до монтажу телевізійних матеріалів також будуть доповнюватися, вдосконалюватися. Основна мета таких оновлень – це увага аудиторії, її перегляди й оцінки. Тому дослідження ефективності таких підходів залишаються актуальними для журналістикознавців. При чому вивчення потребують як технологічні процеси телевізійного виробництва, так і реакції глядачів на різний контент сучасного телебачення.

Список літератури:

1. Бурдіна Е. Інфотейнмент як соціокомунікативне явище в сучасних українських інформаційно-публіцистичних телепроектах : дис. ... к. н. соц. ком.: 27.00.04 / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2017. 257 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Коневега П. Різновиди телевізійного монтажу. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2007. Вип. 7. С. 130–137.
4. Коханевич О. Симулятивна природа телевізійного простору. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Філософські науки. 2014. № 16. С. 28–32.
5. Тернова А. Текстові компоненти телевізійного матеріалу. *Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского*. Филологические науки. 2011. № 4-1. С. 194–197.
6. Ткаченко А. Художній образ як ключове поняття в естетичному вихованні. *Наука і освіта*. 2016. № 12. С. 63–68.
7. Утилова Н. Монтаж : учеб. пособие для студентов вузов. М. : Аспект Пресс, 2004. 171 с.

Liubchenko Y. V., Tretiak A. O. CREATING AN IMAGE OF REALITY IN A TELEVISION BY MEANS OF EDITING

The article considers the process of creating an image of reality on TV by means of montage. The author characterized the peculiarities of construction video series for informational television materials; outlined modern communication technologies and pictorial means of creation image of reality on TV. The paper identifies that research editing solutions on television is actualized by the possibility of influencing on audience. It is through montage that the journalist shapes actuality, creates images that create in the minds of the audience

ideas about events and phenomena. The purpose of the article is to analyze modern means and methods of video editing, which form the image of reality in the news of regional television. The final news releases on two local TV channels "TV5" ("Day. Results") and "Z" ("On time. Results") were selected for monitoring.

The paper identifies that the main type of montage in the news on TV is a constructive montage that involves the emergence of semantic connection between frames. Important in this context are the principles of "comfortable" montage.

A combination of general scientific approaches and principles was used for the research, namely: analysis, synthesis, systematization, comparison, which allowed determining the main means of television montage. By using monitoring revealed the advantages and disadvantages of montage in news releases made possible on the Zaporizhzhia channels.

The study established the dependence of use genre tools and montage effects from infotainment, which provides clip editing, visual and sound effects, fun melodies combined with various montaging effects – acceleration, flashes, color correction, the use of detail and non-standard combination of frame size.

Monitoring of television news stories recorded some violation of the principles of editing on Zaporizhzhia TV channels "TV5" and "Z". Modern approaches require a video series, which in the studied materials turned out to be quite impoverished and of the same type. Instead, it is defined fairly high quality level of infographics on the screen, animated screenshots, graphics for schematic reproduction of complex processes.

Key words: *image of reality, screen image, editing, television editing, television editing techniques, types of editing, pictorial and expressive means of editing, news editing.*